

Bureau voor Archeologie Rapport 1177

Irenelaan en Marijkestraat, Rijssen, gemeente Rijssen-Holten: een bureauonderzoek

Colofon

titel: Bureau voor Archeologie Rapport 1177. Irenelaan en Marijkestraat, Rijssen, gemeente Rijssen-Holten: een bureauonderzoek

auteur: C. de Jong (junior prospector)

autorisatie: A. de Boer (KNA senior prospector)

datum: 1 april 2022

ISSN: 2214-6687

© Bureau voor Archeologie

Koningsweg 244 Utrecht

T 030 245 18 95

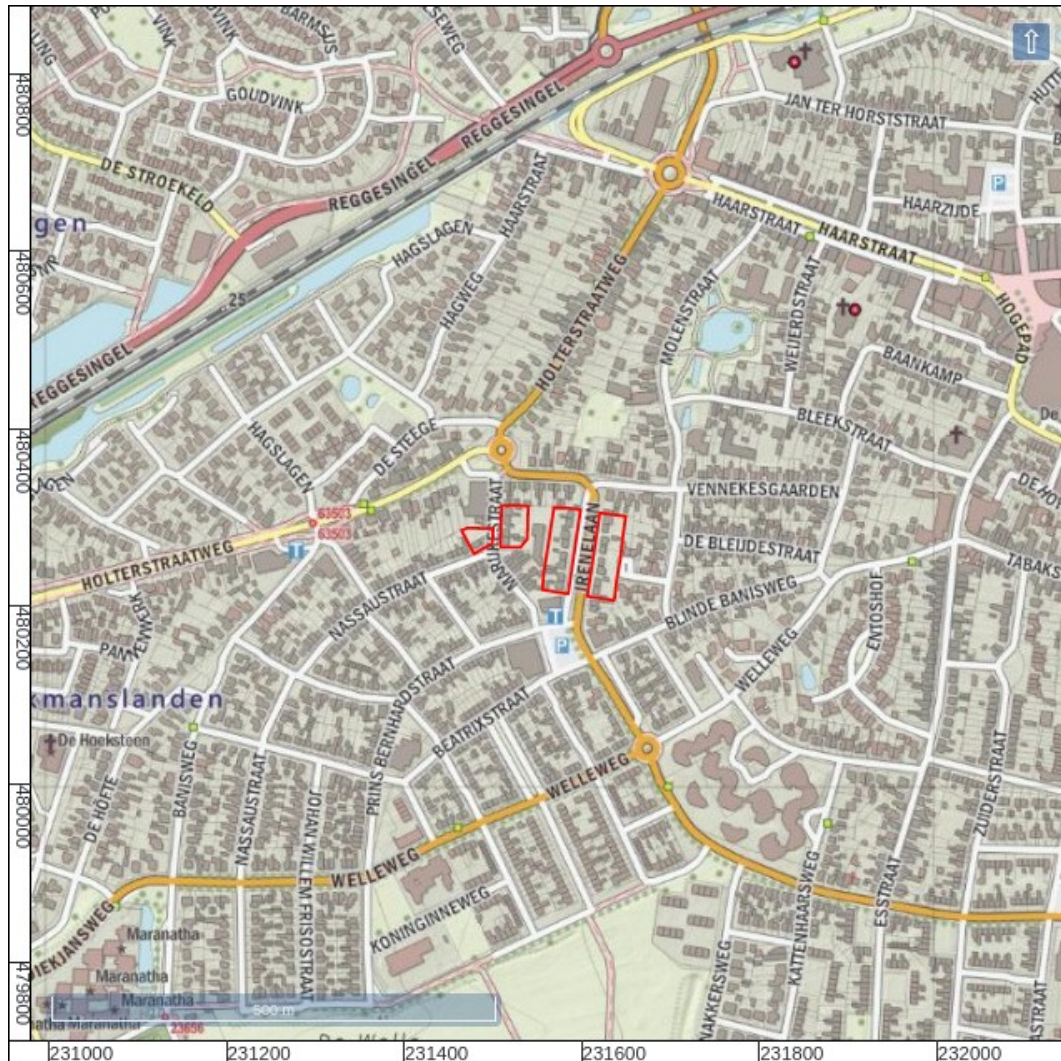
E info@bureauvoorarcheologie.nl

I <https://www.bureauvoorarcheologie.nl>

Foto voorpagina: Google Street View

Administratieve gegevens

Projectnummer	2022013101
Provincie	Overijssel
Gemeente	Rijssen-Holten
Plaats	Rijssen
Toponiem	Irenelaan en Marijkestraat
Centrum locatie (m RD)	• plandeel 1: 231.490; 480.280 (x; y) • plandeel 2: 231.530; 480.290 (x; y) • plandeel 3: 231.580; 480.270 (x; y) • plandeel 4: 231.630; 480.260 (x; y)
Omvang plangebied	• Plandeel 1: 680 m² • plandeel 2: 1.360 m² • plandeel 3: 2.840 m² • plandeel 4: 2.890 m²
Kadastrale gegevens	kadastrale gemeentenaam: Rijssen, sectie: H, nummer(s): • Plandeel 1: 2075 • Plandeel 2: 5528 • Plandeel 3: 3731 • Plandeel 4: 3238
ARCHIS onderzoeksmeldingsnummer	5201596100 (ABU)
Soort onderzoek	een bureauonderzoek
Opdrachtgever	SAB
Uitvoerder	Bureau voor Archeologie
Kaartblad	28D
(RO) kader onderzoek	Opstellen bestemmingsplan
Bevoegde overheid	Gemeente Rijssen-Holten
Deskundige namens bevoegde overheid	Het Oversticht, O. Satijn
Versie van het rapport	1

Figuur 1: Het onderzoeksgebied (kaartbeeld) met plangebied (rood; www.opentopo.nl).

Inhoudsopgave

	Samenvatting.....	7
1	Inleiding.....	8
	1.1 Doelstelling en vraagstelling.....	8
2	Methode.....	9
3	Onderzoeksgebied en toekomstig gebruik.....	10
4	Huidige situatie.....	12
5	Aardwetenschappelijke waarden.....	13
6	Historische situatie.....	15
7	Mogelijke verstoringen.....	16
8	Archeologische en bouwhistorische waarden.....	17
9	Gespecificeerde verwachting.....	19
10	Conclusie.....	21
11	Advies.....	23
12	Literatuur.....	24
	Figuren.....	26

Lijst met Figuren

Figuur 1: Het onderzoeksgebied (kaartbeeld) met plangebied (rood; www.opentopo.nl).....	4
Figuur 2: Luchtfoto actueel.....	26
Figuur 3: Topografische kaart.....	26
Figuur 4: Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart gemeente Rijssen-Holten (Boshoven e.a. 2008).....	27
Figuur 5: Nieuwe situatie.....	28
Figuur 6: Huidige bebouwing (achtergrond) en geplande bebouwing (rood).....	28
Figuur 7: Foto's van de bodemsanering in plandeel 1 (MOS MILIEU B.V. 2015).	29
Figuur 8: Bouwjaren (Kadaster 2013).....	30
Figuur 9: Tekeningen huidige bebouwing.....	31
Figuur 10: Geomorfologische kaart (Maas e.a. 2019).....	32
Figuur 11: Geologische kaart (De Mulder 2003).....	33
Figuur 12: Hoogte-reliëfkaart (Actueel Hoogtebestand Nederland 2018). Hoogtewaarden in meters ten opzichte van N.A.P.....	34
Figuur 13: Hoogte-reliëfkaart detail (Actueel Hoogtebestand Nederland 2018). Hoogtewaarden in meters ten opzichte van N.A.P.....	34
Figuur 14: Bodemkaart (Alterra 2014).....	35
Figuur 15: Boorprofielen van het milieukundige bodemonderzoek uit 2014 in plandeel 1 (Search ingenieursbureau 2014).....	36
Figuur 16: Historische kaart van Twente. Topografische kaart uit 1860 met locaties van boerderijen, omstreeks 1500 (Engelbertink 1991). Het plangebied ligt binnen de blauwe cirkel.....	37
Figuur 17: Hottinger-atlas, 1773-1794 (Versfelt 2003). Het plangebied ligt binnen de blauwe cirkel.....	38
Figuur 18: Kadastrale Minuut provincie Overijssel (' <i>HISGIS Overijssel</i> ' 2019)....	39
Figuur 19: Topografisch militaire kaart 1850.....	40
Figuur 20: 378-967-RIJSEN-1922.....	40
Figuur 21: 378-968-RIJSEN-1935.....	41
Figuur 22: RAF luchtfoto uit 1945 (RAF 1940-1945).....	42
Figuur 23: 28D-1954-Almelo / Nijverdal / Rijssen / Wierden.....	43
Figuur 24: 28D-1965-Almelo / Nijverdal / Rijssen / Wierden.....	44
Figuur 25: 28D-1994-Almelo / Nijverdal / Rijssen / Wierden.....	44
Figuur 26: Archeologische terreinen (rood), vondstlocaties (geel) en zaken (blauw) uit ARCHIS (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2021).....	45

Lijst met Tabellen

Tabel 1: Aardkundige waarden.....	14
Tabel 2: Archeologische terreinen, zaken en vondstlocaties ca. 500 m van het plangebied.....	18

Samenvatting

Bureau voor Archeologie heeft een bureauonderzoek uitgevoerd voor bouwwerkzaamheden aan de Irenelaan en Marijkestraat te Rijssen.

De vraagstelling van het onderzoek luidt: hoe kan rekening gehouden worden met eventuele archeologische resten bij de voorgenomen ontwikkeling? Het onderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de richtlijnen van de KNA, protocol 4002. Voor het onderzoek zijn kaarten, databases en literatuur geraadpleegd om te komen tot een gespecificeerde archeologische verwachting van het gebied.

Het plangebied bestaat uit vier bebouwingsvlakken waarbinnen de bestaande 22 woningen worden gesloopt en 28 nieuwe woningen in de plaats komen.

Het plangebied ligt op de noordflank van de stuwwal van Rijssen. Op deze gestuwde afzettingen (keileem) is in de Laatste ijstijd een pakket dekzand afgezet. Hierop is, door middel van bemesting met plaggen, een humeus plaggendek ontstaan. De dikte van dit dek is minimaal 50 cm. In het plangebied zijn waarschijnlijk zwarte of bruine enkeerdgronden aanwezig.

Op de stuwwal kan gewoond zijn vanaf het Paleolithicum. In de gemeente zijn vergeleken met andere archeologische perioden relatief veel vondsten uit het Neolithicum bekend. Het algemene beeld is dat bewoning in deze en latere perioden plaatsvindt op de hoge delen van het landschap. In de 18^e eeuw is het landgebruik in het plangebied bouwland. Deze situatie verandert niet tot 1949 wanneer de huidige woningen worden gebouwd.

In het hele plangebied kunnen archeologische resten uit het Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen aanwezig zijn gerelateerd aan bewoning. Deze archeologische resten zullen zich manifesteren als een sporenniveau in de top van de C-horizont. Naar verwachting ligt de top van de C-horizont dieper dan 50 cm -mv. Jongere archeologische resten (Nieuwe tijd) zullen hoofdzakelijk bestaan uit losse vondsten of diepe sporen. Archeologische resten uit het Paleolithicum en Mesolithicum bestaan uit ondiepe sporen en zullen waarschijnlijk zijn verploegd.

Op de plek van de huidige woningen is het sporenniveau vermoedelijk al vergraven. Bij de nieuwbouw zal echter ook gegraven worden buiten de contouren van de huidige bebouwing, waarbij archeologische resten vergraven kunnen worden. De nieuw te vergraven oppervlakte bedraagt ongeveer 850 m². Daarnaast zullen bijgebouwen en ondergrondse kabels en leidingen worden aangelegd waarbij tot in het archeologische niveau wordt gegraven.

Daarom adviseert Bureau voor Archeologie om een verkennend booronderzoek uit te voeren om nader te bepalen wat de aard- en intactheid van het bodemprofiel is.

Dit onderzoek is met grote zorgvuldigheid uitgevoerd. Het is echter nooit uit te sluiten dat bij de graafwerkzaamheden toch archeologische resten worden aangetroffen op plaatsen en dieptes waar die niet worden verwacht. Eventuele archeologische resten is men verplicht te melden bij de Minister van OCW in overeenstemming met de Erfgoedwet. In dit geval wordt aangeraden om contact op te nemen met de gemeente Rijssen-Holten.

1 Inleiding

Bureau voor Archeologie heeft een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de bouw van woningen aan de Irenelaan en Marijkestraat te Rijssen.

Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd in het kader van het opstellen van een bestemmingsplan.

De ligging van het plangebied is weergegeven in fig. 1. Vanwege het gemeentelijke archeologische beleid moet voor de beoogde ontwikkeling een archeologisch onderzoek worden uitgevoerd.

Het onderzoek is uitgevoerd onder certificaat BRL SIKB 4000,¹ in overeenstemming met de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 4.1).

Het onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek. Met de bevindingen wordt aan het einde van het rapport een advies gegeven hoe bij het project rekening kan worden gehouden met archeologische waarden.

1.1 Doelstelling en vraagstelling

Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting zodat een beslissing genomen kan worden over hoe met eventuele archeologische waarden rekening moet worden gehouden bij de voorgenomen werkzaamheden.

De volgende onderzoeksvragen zijn in dit onderzoek gebruikt:

1. *Waaruit bestaan de voorgenomen bodemingrepen?*
2. *Wat is de landschappelijke ligging van het plangebied in termen van geomorfologie, geologie en bodemkunde?*
3. *Is sprake van bekende bodemverstoringen?*
4. *Wat is de historische ontwikkeling van het plangebied?*
5. *Is sprake van bekende archeologische waarden (zoals AMK terreinen, vondstlocaties, historische kernen) in het plangebied en directe omgeving, en zo ja welke?*
6. *Kunnen archeologische resten in het plangebied aanwezig zijn? Zo ja, wat is daarvan op hoofdlijnen de omvang, ligging, aard en datering?*
7. *Worden deze archeologische waarden verstoord door de voorgenomen bodemingrepen? Zo ja, op welke wijze?*
8. *Welke vervolgstap(pen) kunnen worden genomen om rekening te houden met (mogelijke) archeologische resten?*
9. *Indien vervolgonderzoek wordt geadviseerd: Welke methode(n), techniek(en) en strategie(ën) van Inventariserend veldonderzoek zijn hiervoor geschikt?*

1 <https://www.kiwa.nl/upload/certificate/00094278.pdf>

2 Methode

Het bureauonderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de richtlijnen van de KNA 4.1, protocol 4002.²

Voor het onderzoek zijn kaarten, databases en literatuur geraadpleegd om tot een gespecificeerde archeologische verwachting van het gebied te komen. Eerst wordt het plan- en onderzoeksgebied vastgesteld en het onderzoek gemeld bij ARCHIS. Daarna wordt achtereenvolgens de aardkundige, archeologische en historische context van het te onderzoeken gebied bestudeerd. Deze gegevens leiden tot het opstellen van een gespecificeerde verwachting. In de gespecificeerde verwachting worden de mogelijk aanwezige archeologische resten beschreven in termen van onder meer diepteligging, omvang, ouderdom en conservering.

De genoemde stappen leiden tot onderhavig rapport en het openbaar maken van de resultaten bij Archis en het e-Depot voor de Nederlandse Archeologie.³ In de hierna volgende hoofdstukken worden de belangrijkste onderzoeksgegevens gepresenteerd. Er is geen contact geweest met lokale amateurs en/of Heemkunde-kringen.

Van alle afgebeelde kaarten is het noorden boven, tenzij anders aangegeven.

² SIKB 2018

³ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Data Archiving and Networking Services

3 Onderzoeksgebied en toekomstig gebruik

Afbakening plan- en onderzoeksgebied

De ligging van het plangebied staat afgebeeld in fig. 1. Het plangebied ligt in de gemeente Rijssen-Holten in de plaats Rijssen. Het plangebied bestaat uit vier plandelen. Het betreft percelen aan de Irenelaan, Marijkestraat en Nassaustraat.

Het plangebied ligt in de bebouwde kom van Rijssen (fig. 2 en 3). Plandelen 1 en 2 liggen aan de Nassaustraat en Marijkestraat, plandelen 3 en 4 aan de Irenelaan. De omvang van de plandelen is:

- plandeel 1: 680 m²
- plandeel 2: 1.360 m²
- plandeel 3: 2.840 m²
- plandeel 4: 2.890 m²

Om voldoende informatie over aardkundige, historische en archeologische gegevens te verzamelen wordt een onderzoeksgebied gebruikt dat groter is dan het plangebied. Het onderzoeksgebied voor het bureauonderzoek is een zone met straal van circa 500 m om de ontwikkeling heen (fig. 1).

Overheidsbeleid

In het gebied geldt een vastgesteld gemeentelijk archeologisch beleid (fig. 4). Op de gemeentelijke archeologische beleidskaart uit 2008 heeft het plangebied een middelhoge archeologische verwachting. Het beleid is dat bij ingrepen van minder dan 2.500 m² of waarbij de verstoring maximaal 40 cm diep is rekening gehouden moet worden met archeologische resten.

Ontwerp c.q. inrichtingsplan

De bestaande 22 woningen worden gesloopt en hiervoor komen 28 nieuwe woningen in de plaats (fig. 5). Gemiddeld 56% van de nieuwe bebouwing (ongeveer 1.100 m²) overlapt met de huidige bebouwing (fig. 6).

Aard en omvang van de toekomstige verstoring

De exacte ingrepen zijn nog niet bekend. Naar verwachting vinden bij de beoogde ingrepen graafwerkzaamheden plaats tot in de schone ondergrond (C-horizont). De nieuwe bebouwing beslaat ongeveer 2.000 m².

Milieutechnische condities

Volgens de omgevingsrapportage van de provincie Overijssel heeft in een deel van plandeel 1 een sanering plaatsgevonden. Hierbij is over een oppervlakte van 15 m² tot maximaal 50 cm -mv met asbest vervuilde grond afgegraven en vervangen door schone grond (fig. 7). Rondom de sanering, aan de oostzijde van de erfscheiding, is geen asbest aangetroffen.⁴

Ten zuiden van plandeel 3, aan het Beatrixplein 4, heeft een bodemonderzoek plaatsgevonden. Hieruit blijkt dat de bodem licht tot matig verontreinigd is, maar niet ernstig.⁵

⁴ Search ingenieursbureau 2014; MOS MILIEU B.V. 2015

⁵ Provincie Overijssel 2021

Grondwaterpeil

De actuele grondwaterstand in het plangebied kan worden afgeleid uit de grondwatertrap op de bodemkaart. Het plangebied ligt echter in de bebouwde kom, waardoor geen grondwatertrap is gedefinieerd.

De grondwaterstand zal door de beoogde ingrepen waarschijnlijk niet veranderen.

Consequentie van de ingrepen

Door uitvoeren van graafwerkzaamheden kunnen archeologische resten worden vergraven.

4 Huidige situatie

Bebouwing en functie

De woningen in plandeel 1 zijn gebouwd in 1949, de schuren in 1959 (fig. 8). De bebouwing in plandeel 2 stamt uit 1949. Eén gebouw in het noorden van dit plandeel heeft een bouwjaar van 1976. De woningen in plandelen 3 en 4 zijn gebouwd in 1959. De achterliggende schuren in deze plandelen hebben bouwjaren van 1967 tot 1998.⁶ Onder de bebouwing zijn geen kelders aanwezig. De funderingen rijken tot ongeveer 80 cm -mv (fig. 9).

Bodemgebruik

De rest van plangebied bestaat uit tuinen en opritten. Per tuin verschilt of het terrein onverhard (gras, etc.) of verhard is (tegels, klinker).

Bestemmingsplan

Het plangebied ligt in bestemmingsplan Wonen Rijssen (vastgesteld in 2012). In het plangebied geldt de dubbelbestemming Waarde Archeologie middelhoge verwachting. Dit betekent dat bij ingrepen met een omvang van meer dan 250 m² waarbij de bodem dieper dan 50 cm onder maaiveld wordt verstoord een rapport moet worden overlegd waaruit blijkt dat de archeologische waarde van het plangebied voldoende is vastgesteld. Deze vrijstellingsgrenzen wijken af van het actuele archeologische beleid van de gemeente.

6 Kadaster 2013

5 Aardwetenschappelijke waarden

De aardkundige gegevens staan samengevat in tabel 1.

Het plangebied ligt in het archeologisch landschap 'Stuwwallen', in de landschapszone hellingen.⁷ Het plangebied ligt op de noordflank van de stuwwal van Rijssen. Deze stuwwal is ontstaan in de voorlaatste ijstijd, het Saalien (380.000 tot 130.000 jaar geleden), toen het landijs de bodem opstuwde. Door het landijs is tevens keileem op de stuwwal afgezet. Dit is echter door erosie op de hogere delen van de stuwwal verdwenen.⁸

Tijdens de laatste ijstijd, het Weichselien (115.000 tot 11.700 jaar geleden) bereikte het landijs Nederland niet. Tijdens deze ijstijd heerst in Nederland een poolwoestijn klimaat waarin vegetatie schaars is. Hierdoor kan zand makkelijk verstuiven en lokaal weer afgezet worden. Hierdoor is een pakket dekzand ontstaan, ook op de (flanken van de) stuwwal.

Volgens de geomorfologische kaart ligt het plangebied op een stuwwal die 12,5 tot 30 m hoog is (fig. 10). Het plangebied ligt aan de noordrand van de stuwwal. Volgens de geologische kaart is op de gestuwde afzettingen een pakket dekzand (Formatie van Boxtel, Laagpakket van Wierden; fig. 11).

De stuwwal is zichtbaar op de hoogte-reliëfkaart (fig. 12). De top van de stuwwal ligt op ongeveer 32 m NAP. Het maaiveld neemt richting het noorden af naar ongeveer 10 m NAP. Het plangebied ligt halverwege op ongeveer 17 m NAP. Binnen het plangebied is het hoogteverschil bijna 3,0 m (fig. 13). In het zuiden van plandeel 4 ligt het maaiveld op 18,7 m NAP. In het noorden van plandeel 2 ligt op 15,8 m NAP.

Op de bodemkaart ligt het plangebied in de bebouwde kom en daaruit kan niet afgeleid worden wat voor type bodem in het plangebied aanwezig is (fig. 14). In de oostelijke helft van plandeel 1 zijn in 2014 boringen gezet in verband met een milieutechnisch bodemonderzoek (fig. 15). De boringen zijn zeer globaal beschreven. De einddiepte van de boringen ligt tussen 50 en 100 cm -mv. Hieruit blijkt dat tot 100 cm -mv de bodem bestaat uit donkerbruin matig humeus, matig fijn zand.⁹ Gezien de dikte van het humeuze pakket en de textuur van de afzettingen, is hier waarschijnlijk sprake van een zwarte of bruine enkeerdgrond die gevormd is in dekzand. Uit het onderzoek wordt niet duidelijk of de bodem verstoord is.

Ongeveer 140 m ten zuidoosten van het plangebied, aan de Welleweg, is een archeologisch booronderzoek uitgevoerd (zaak 2.217.937.100). Tijdens het booronderzoek zijn, met uitzondering van één boring, AC-profielen waargenomen. De bodem was verstoord tot 105 cm -mv. In één boring was onder een 50 cm dikke puinlaag nog een intact esdek (restant enkeerdgrond) aanwezig, in een andere boring een ABC-profiel. Het esdek was 50 cm dik.¹⁰

Aan de Willem de Zwijgerstraat, 300 m ten zuidwesten van het plangebied heeft een archeologische booronderzoek plaatsgevonden (zaak 4.002.309.100). In het onderzochte gebied zijn bruine enkeerdgronden aanwezig. De top van de C-

7 Rensink e.a. 2015

8 Boshoven e.a. 2008

9 Search ingenieursbureau 2014

10 Kalisvaart 2008

horizont ligt tussen 70 en 110 cm -mv. De C-horizont bestaat uit gestuwde grofzandige afzettingen, het plaggendek uit fijn zand.¹¹

Bron	Situatie plangebied, omschrijving
Geologie (fig. 11)	Geologische Overzichtskaart 1 : 250 000: ¹² Bx6: Formatie van Boxtel met een dek van het Laagpakket van Wierden; fluvioperiglaciale afzettingen (leem en zand) met een zanddek (Bx6)
Bodemkunde (fig. 14)	Bodemkaart 1 : 50 000: Bebouwing (bebouwd)
Geomorfologie (fig. 10)	Geomorfologische kaart 1 : 50 000: Stuwwal, 12,5 tot 30 m hoog, 1-8 graden helling (13B11)
AHN (fig. 12 en 13)	Binnen het plangebied is het hoogteverschil bijna 3,0 m. In het zuiden van plandeel 4 ligt het maaiveld op 18,7 m NAP. In het noorden van plandeel 2 ligt op 15,8 m NAP.

Tabel 1: Aardkundige waarden.

¹¹ Van der Kuijl 2016

¹² De Mulder 2003

6 Historische situatie

In de gemeente zijn relatief veel vondsten uit het Neolithicum bekend. Het algemene beeld is dat bewoning in deze en latere perioden plaatsvindt op de hogere delen van het landschap nabij open water. Vanwege de stijgende grondwaterspiegel in de Bronstijd wordt het (lage) gebied tussen de stuwwallen minder aantrekkelijk voor bewoning.¹³

Het plangebied ligt ongeveer 500 m ten zuidwesten van de historische kern van Rijssen. De eerste vermeldingen van Rijssen stammen uit de 12^e eeuw. Er is geen duidelijke verklaring voor de etymologische herkomst van de naam.¹⁴ Een verklaring is dat de bomen in het moeras tussen Rijssen en Holten in oostwaartse richting vallen waardoor de takken (rijzen) in oostelijke richting wijzen en de stammen (holt) in westelijke richting. Een andere verklaring is dat de naam verwijst naar het 'drassige land van de Regge' ('Risn-äö'), waarbij 'Riesen' kreupelhout betekend en 'äö' Regge.¹⁵ Hieruit komt naar voren dat de omgeving van Rijssen uit moeras bestond. De moerassen zullen zich met name in de lagere delen van het landschap ten noorden van de stuwwal en Rijssen bevinden. Rijssen krijgt in 1243 stadsrechten.

Door de vereniging Oudheidkamer Twente zijn op een kaart uit 1860 boerderijen en markegrenzen getekend zoals deze in 1500 aanwezig zouden zijn (fig. 16). Het plangebied ligt centraal in de markte Rijssen. De dichtstbijzijnde boerderijen bevinden zich ter hoogte van de historische kern van Rijssen, op ongeveer 500 m afstand.

Op de Hottinger atlaskaart uit de 18^e eeuw ligt het plangebied op een escomplex (fig. 17). De bebouwing bevindt zich ten westen van het plangebied, ter hoogte van de huidige Holterstraatweg en De Steege. Het plangebied zelf lijkt onbebouwd te zijn en te bestaan uit akkers.

Een meer gedetailleerde weergave van de situatie is beschikbaar op de kadastrale minuut uit het begin van de 19^e eeuw. Hieruit blijkt dat het plangebied volledig bestaat uit bouwland. Het plangebied beslaat negen noordwest-zuidoost georiënteerde percelen. De dichtstbijzijnde bebouwing bevindt zich ongeveer 130 m ten noordwesten van plandeel 1.

Het landgebruik in en rond en het plangebied blijft tot omstreeks 1950 bestaan uit bouwland (fig. 19 tot en met 21). Vanaf de 19^e eeuw begin Rijssen steeds verder uit te breiden. In de omgeving van het plangebied gebeurt dit met name langs de Holterstraatweg, 70 m ten noordwesten van het plangebied. In 1863 wordt 70 m ten noordoosten van het plangebied een molen gebouwd. Deze molen raakt in 1925 buiten gebruik en wordt in 1933 afgebroken.¹⁶ In 1935 is rondom het plangebied al veel bebouwing zichtbaar, het plangebied zelf blijft nog onbebouwd. Een luchtfoto uit 1945 laat zien dat het plangebied in deze periode bestaat uit bouwland (fig. 22). De huidige bebouwing is gebouwd tussen 1949 en 1959. Opvallend is dat alle bebouwing al staat aangegeven op de kaart uit 1954 (fig. 23). Hierna verandert binnen het plangebied weinig (fig. 24 en 25).

¹³ Boshoven e.a. 2008

¹⁴ Van der Sijs 2010

¹⁵ Koers 2017

¹⁶ 'www.molendatabase.org'

7 Mogelijke verstoringen

Door bouwwerkzaamheden tussen 1949 en 1959 kunnen archeologische resten vergraven zijn. Daarnaast kunnen in de 19^e en 20^e eeuw een aantal sloten gedempt zijn.

In 2015 heeft in plandeel 1 een bodemsanering plaatsgevonden. Hierbij is de vervuilde grond afgegraven en vervangen met schone grond. Het gesaneerde stuk grond had een oppervlakte van 15 m². De diepte van de sanering was maximaal 50 cm -mv. Hieronder kan de bodem dus nog intact zijn.

8 Archeologische en bouwhistorische waarden

Archeologische terreinen, vondstlocaties en zaken staan weergegeven in fig. 26 en staan toegelicht in tabel 2. De belangrijkste bevindingen worden in de lopende tekst samengevat.

In het plangebied liggen geen archeologische waarnemingen en geen (delen van) archeologische terreinen. Het plangebied is niet eerder archeologisch onderzocht.

Het plangebied ligt ongeveer 500 m ten zuidwesten van AMK-terrein 13.975. Het AMK-terrein betreft de historische kern van Rijssen. De plaats krijgt in 1243 stadsrechten.

Ongeveer 140 m ten zuidoosten van het plangebied, aan de Welleweg, is een archeologisch booronderzoek uitgevoerd (zaak 2.217.937.100). In ARCHIS staat de locatie van het onderzochte gebied verkeerd aangegeven, het moet ongeveer 60 m naar het zuiden verplaatst worden. Tijdens het booronderzoek zijn, met uitzondering van één boring, AC-profielen waargenomen. De bodem was verstoord tot 105 cm -mv. In één boring was onder een puinlaag nog een intact esdek aanwezig, in een andere boring een ABC-profiel. Vanwege de verstoringen en het gebrek aan archeologische indicatoren is geen vervolgonderzoek geadviseerd.¹⁷

Aan de Willem de Zwijgerstraat, 300 m ten zuidwesten van het plangebied heeft een archeologische booronderzoek plaatsgevonden (zaak 4.002.309.100). Hieruit blijkt dat de ondergrond bestaat uit gestuwde grofzandige afzettingen. In het onderzochte gebied zijn bruine enkeerdgronden aanwezig. Het humeuze plaggendek is 70 tot 110 cm dik. Volgens dit onderzoek is het plaggendek gevormd in de 16^e eeuw, al zou het ook eerder kunnen zijn. Vanwege het ontbreken van archeologische indicatoren is geen vervolgonderzoek geadviseerd.¹⁸

In het plangebied zijn geen bekende militaire erfgoedwaarden aanwezig.¹⁹

In het plangebied staan geen bekende (ondergrondse) bouwhistorische waarden geregistreerd.²⁰

Archeologische terreinen
13.975 - Rijssen-Holten - Rijssen - Terrein van archeologische waarde Terrein met sporen van bewoning. Het betreft de stadskern van Rijssen (stadsrechten 1243). Ontstaan als een boerderijenstadje. De ronde omwalling is in de 13de eeuw aangelegd.
Zaken (incl. evt. bijbehorende vondsten)
2.146.065.100: Rijssen-Holten, Rijssen, Diekjansweg, boring Uit het bureauonderzoek bleek dat het plangebied een hoge verwachting heeft op het aantreffen van bewoningssporen vanaf het Midden-Paleolithicum tot heden en een specifieke verwachting op het aantreffen van bewoningssporen uit het Neolithicum tot en met de Romeinse Tijd. De verwachting is dat de bodemopbouw in het bebouwde deel en waar de vijver ligt niet meer intact is. In de niet-bebouwde delen is de bodem grotendeels intact en bestaat uit een esdek, al dan niet geheel intact, met een daaronder gelegen begraven bodem (B-horizont). Er zijn geen archeologische waarden aangetroffen, maar de aanwezigheid ervan kan niet volledig worden uitgesloten. De restanten van een oude hoeve in het plangebied zijn vermoedelijk al verstoord door de aanwezigheid van de

¹⁷ Kalisvaart 2008

¹⁸ Van der Kuijl 2016

¹⁹ Stichting RAAP 2017; Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2016

²⁰ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2017

recente bebouwing. Gezien het ontbreken van archeologische indicatoren wordt niet verwacht dat er archeologische resten worden bedreigd door de voorgenomen bodemingreep. Op grond van de resultaten van het onderzoek wordt er voor het gehele plangebied geen vervolgonderzoek aan bevolen.²¹

2.217.937.100: Rijssen-Holten, Rijssen, Welleweg, boring

Ter plaatse van alle boringen (met uitzondering van een noordwestelijke boring) is er bodemkundig gezien sprake van een tot 105 cm diepte verstoord AC-profiel. In een oostelijke boring bevindt zich onder een 50 cm dik, door gele vlekken gekenmerkt, puindek nog een intact esdek. Hier is sprake van een restant van een enkeerdgrond. Ter plekke van de noordwestelijke boring bevindt zich onder een 37 cm dik puindek nog een (deels) intact ABC-profiel. Gezien de lage verwachting om nog intacte archeologische vindplaatsen aan te treffen vanwege de grootschalige verstoringen tot in de C-horizont en het ontbreken van archeologische indicatoren en/of vondsten is de kans klein dat eventueel aanwezige archeologische resten worden bedreigd. Vervolgonderzoek wordt niet noodzakelijk geacht.²²

3.982.133.100: Rijssen-Holten, Rijssen, Esstraat 36-3, bureauonderzoek

Op grond van de bestudeerde bronnen kan geconcludeerd worden dat het plangebied een hoge verwachting heeft op archeologische resten uit de periode vanaf de prehistorie. Archeologische resten worden vanaf 80 cm -mv verwacht. Door de realisatie van een woonhuis in 1911 en het latere winkelpand in 1959 is de bodem verstoord geraakt tot op een diepte van 1 m-mv. Op basis hiervan kan geconcludeerd worden dat de aanleg van de funderingen en de vele verbouwingen en vergrotingen van het winkelpand tot een verstoring in de top van het dekzand hebben gezorgd. De kans dat er nog intacte archeologische niveaus in het plangebied aanwezig zullen zijn, is daardoor nihil. Uitsluitend zeer diepe grondsporen, zoals waterputten en haardkuilen, kunnen eventueel nog bewaard zijn gebleven. De trefkans op dergelijke sporen wordt echter laag ingeschat. Vervolgonderzoek wordt niet noodzakelijk geacht.²³

4.002.309.100: Rijssen-Holten, Rijssen, voormalige Schoollocaties Centrum Rijssen, boring

Op grond van de bestudeerde bronnen kan geconcludeerd worden dat de plangebieden een middelhoge trefkans heeft op archeologische resten voor alle perioden. Door de ontginning, de agrarische bewerking maar met name door de realisatie van bebouwing en ophoging van de grond in 1976 kan de bodem verstoord zijn geraakt. Of de ophoging en de eerdlaag de onderliggende archeologische niveaus voldoende beschermd hebben tegen bodemingrepen, is op voorhand niet in te schatten. Daarom is een verkennend booronderzoek noodzakelijk. Tijdens het verkennend en karterend booronderzoek zijn de te verwachten bodemtypes (hoge zwarte of bruine enkeerdgrond of gestuwde afzettingen) daadwerkelijk aangetroffen. Er zijn geen intacte (haar)podzolen of gooreerdgronden aangetroffen. Tevens ontbreken intacte cultuurlagen, bewoningslagen of relevante archeologische indicatoren die een aanwijzing vormen voor de aanwezigheid van een archeologische vindplaats. Wel is vondstmateriaal aangetroffen in de eerdlaag, die echter van elders afkomstig kan zijn en met bemesting kan zijn opgebracht. Op grond van de onderzoeksresultaten wordt geadviseerd om voor geen van de onderzochte deelgebieden vervolgonderzoek uit te laten voeren.²⁴

Vondstlocaties los

1.032.207: Rijssen-Holten, Rijssen, Indirect: collectiebeschrijving

Deze vondstlocatie betreft een collectiebeschrijving van een stenen hamerbijl uit het Laat Neolithicum. De exacte locatie is niet bekend. De coördinaten zijn administratief geplaatst.

1.033.291: Rijssen-Holten, Rijssen, Niet-archeologisch

De coördinaten zijn administratief geplaatst. Betreft bronzen munten uit de Romeinse tijd. Volgens de melder zijn de munten over de jaren als losse vondst in de omgeving Rijssen gevonden.

Tabel 2: Archeologische terreinen, zaken en vondstlocaties ca. 500 m van het plangebied.

21 Schorn 2007

22 Kalisvaart 2008

23 Van der Kuijl 2015

24 Van der Kuijl 2016

9 Gespecificeerde verwachting

Het plangebied ligt op de noordflank van de stuwwal van Rijssen. Op deze gestuwde afzettingen is in de Laatste ijstijd een pakket dekzand afgezet. Hierop is, door middel van bemesting met plaggen, een humeus plaggendek ontstaan. In het plangebied zijn waarschijnlijk zwarte of bruine enkeerdgronden aanwezig. Het humeuze dek is bij dit type bodem minimaal 50 cm dik.

Op de stuwwal kan gewoond zijn vanaf het Paleolithicum. Echter, eventuele sporen uit het Paleolithicum en Neolithicum zijn ondiep en zullen door ploegen en langdurig gebruik als landbouwgrond opgenomen zijn in het plaggendek. In de gemeente zijn relatief veel vondsten uit het Neolithicum bekend. Het algemene beeld is dat bewoning in deze en latere perioden plaatsvindt op de hoge delen van het landschap.

In de 18^e eeuw is het landgebruik in het plangebied bouwland. Deze situatie verandert niet tot 1949, wanneer de huidige woningen worden gebouwd.

De verwachting wordt als volgt gespecificeerd:

1. *Datering*

Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen.

2. *Complextype*

Archeologische resten uit de periode van landbouwsamenlevingen en staatssamenlevingen gerelateerd aan bewoning, economie, infrastructuur, rituelen en begravingen.

3. *Omvang*

Archeologische resten gerelateerd aan bewoning uit de periode van de landbouwsamenlevingen kunnen worden beschouwd als vlakelementen met variabele omvang (klein tot groot). Sommige complextypen kunnen zich ook als puntelementen manifesteren (begravingen, depots) of als lijnelementen (wegen, watergangen, percelering).

4. *Diepteligging*

Onder een plaggendek van minimaal 50 cm dik.

5. *Gaafheid en conservering (fysieke kwaliteit)*

Over de gaafheid en conservering van eventuele sporen en artefacten zijn geen nadere gegevens bekend.

6. *Locatie*

Hele plangebied.

7. *Uiterlijke kenmerken (prospectie kenmerken):*

Archeologische resten kenmerken zich door een sporenniveau. Jongere archeologische resten (Nieuwe tijd) zullen hoofdzakelijk bestaan uit losse vondsten of diepe sporen.

8. *Mogelijke verstoringen*

Door bouw- en sloopactiviteiten tussen 1949 en 1959 kunnen archeologische resten zijn vergraven. Gemiddeld 56% van de geplande bebouwing (ongeveer 1.100 m²) overlapt met de huidige bebouwing en kan vergraven zijn tot in de

C-horizont.

In plandeel 1 is een stuk grond van 15 m² in 2015 afgegraven en vervangen door schone grond. Hierbij is de bodem tot maximaal 50 cm -mv afgegraven.

10 Conclusie

1. *Waaruit bestaan de voorgenomen bodemingrepen?*

De bestaande 22 woningen worden gesloopt en hiervoor komen 28 nieuwe woningen in de plaats. De nieuwe bebouwing overlapt voor een groot deel met de huidige bebouwing.

2. *Wat is de landschappelijke ligging van het plangebied in termen van geomorfologie, geologie en bodemkunde?*

Het plangebied ligt op de noordflank van de stuwwal van Rijssen. Op deze gestuwde afzettingen (keileem) is in de Laatste ijstijd een pakket dekzand afgezet. Hierop is, door middel van bemesting met plaggen, een humeus plaggendek ontstaan. De dikte van dit dek is in plandeel 1 meer dan 100 cm. In het plangebied zijn daarom waarschijnlijk zwarte of bruine enkeerdgronden aanwezig.

3. *Is sprake van bekende bodemverstoringen?*

Door bouw- en sloopactiviteiten tussen 1949 en 1959 kunnen archeologische resten zijn vergraven.

In het meest westelijke plandeel aan de Nassaustraat, is een stuk grond van 15 m² in 2015 afgegraven en vervangen door schone grond. Hierbij is de bodem tot maximaal 50 cm -mv afgegraven.

4. *Wat is de historische ontwikkeling van het plangebied?*

Op de stuwwal kan gewoond zijn vanaf het Paleolithicum. In de gemeente zijn relatief veel vondsten uit het Neolithicum bekend. Het algemene beeld is dat bewoning in deze en latere perioden plaatsvindt op de hogere delen van het landschap.

In de 18^e eeuw is het landgebruik in het plangebied bouwland. Het plangebied is in deze periode onbebouwd. Deze situatie verandert niet tot 1949, wanneer de huidige woningen worden gebouwd.

5. *Is sprake van bekende archeologische waarden (zoals AMK terreinen, vondstlocaties, historische kernen) in het plangebied en directe omgeving, en zo ja welke?*

Het plangebied ligt ongeveer 500 m ten zuidwesten van de historische kern van Rijssen (AMK-terrein 13.975). In het plangebied liggen geen vondstlocaties. De dichtstbijzijnde historische bebouwing op de kadastrale minuut ligt langs De Steege, 110m ten noordwesten van het plangebied.

6. *Kunnen archeologische resten in het plangebied aanwezig zijn? Zo ja, wat is daarvan op hoofdlijnen de omvang, ligging, aard en datering?*

In het plangebied, buiten de contouren van de huidige bebouwing, kunnen archeologische resten uit het Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen aanwezig zijn. Deze archeologische resten zullen zich manifesteren als een sporenniveau in de top van de C-horizont. Naar verwachting ligt de top van de C-horizont op 50 cm -mv of dieper. Ter hoogte van de huidige bebouwing is de bodem vermoedelijk al verstoord tot in de C-horizont.

7. *Worden deze archeologische waarden verstoord door de voorgenomen bodemingrepen? Zo ja, op welke wijze?*

Waarschijnlijk wordt bij de aanleg van funderingen voor de nieuwbouw gegraven tot in de C-horizont. Daarbij kunnen eventuele archeologische resten worden vergraven. Voor de aanleg van funderingen van de woningen zal circa 850 m² grond worden ontgraven op plaatsen waar nu niets staat. Daarnaast zullen bijgebouwen en ondergrondse kabels en leidingen worden aangelegd waarbij tot in het archeologische niveau wordt gegraven.

8. *Welke vervolgstap(pen) kunnen worden genomen om rekening te houden met (mogelijke) archeologische resten?*

Aanbevolen wordt om een verkennend booronderzoek uit te voeren om nader te bepalen wat de aard- en intactheid van het bodemprofiel is.

9. *Indien vervolgonderzoek wordt geadviseerd: Welke methode(n), techniek(en) en strategie(ën) van Inventariserend veldonderzoek zijn hiervoor geschikt?*

Eventuele archeologische resten zullen zich manifesteren als een sporenniveau. Dergelijke archeologische resten kunnen enkel door middel van een proefsleuvenonderzoek betrouwbaar opgespoord worden. Echter, de aard en intactheid van de bodem is nog niet goed bekend. Daarom wordt aanbevolen om eerst vast te stellen of de bodem nog intact is. Dit kan door middel van een verkennend booronderzoek.

11 Advies

Op grond van de landschappelijke ligging op de noordflank van de stuwwal van Rijssen, in combinatie met de (veronderstelde) aanwezigheid van een plaggendeek, kunnen in het plangebied archeologische resten aanwezig zijn. Het potentiële niveau ligt waarschijnlijk op 50 cm onder het maaiveld, of dieper.

Alhoewel delen van het plangebied al zullen zijn vergraven bij de aanleg van de huidige woningen, vindt ook nieuwbouw plaats op locaties waar nu nog geen bebouwing staat. Waarschijnlijk wordt bij de aanleg van funderingen voor de nieuwbouw gegraven tot in de C-horizont en daarbij kunnen eventuele archeologische resten worden vergraven.

Daarom adviseert Bureau voor Archeologie om een verkennend booronderzoek uit te voeren om nader te bepalen wat de aard- en intactheid van het bodemprofiel is.

Dit onderzoek is met grote zorgvuldigheid uitgevoerd. Het is echter nooit uit te sluiten dat bij de graafwerkzaamheden toch archeologische resten worden aangetroffen op plaatsen en dieptes waar die niet worden verwacht. Eventuele archeologische resten is men verplicht te melden bij de Minister van OCW in overeenstemming met de Erfgoedwet. In dit geval wordt aangeraden om contact op te nemen met de gemeente Rijssen-Holten.

12 Literatuur

- Actueel Hoogtebestand Nederland. 2018. 'AHN3'. Digitale Hoogtekaart. <https://ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer/>.
- Alterra. 2014. 'Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000, digitale en landsdekkende versie'. Wageningen.
- Boshoven, E.A., A. Buesink, N.J. Krekelbergh, H.M.M. Geerts, L.A. Tebbens, en J.M.J. Willems. 2008. 'Gemeente Rijssen-Holten Een Archeologische inventarisatie, verwachtings- en beleidsadvieskaart.' BAAC Rapport V-07.0478. BAAC BV.
- Engelbertink, H.J.A. 1991. 'Historischekaart van Twente ca.1500'. Vereniging Oudheidkamer Twente.
- Google Street View. 'Street View'. <https://maps.google.nl/>.
- 'HISGIS Overijssel'. 2019. <https://hisgis.nl/projecten/overijssel/>.
- Kadaster. 2013. 'BAG-Viewer'. <http://bagviewer.geodan.nl/index.html>.
- Kalisvaart, C.C. 2008. 'GEMEENTE RIJSEN-HOLTEN PLANGEBIED WELLEWEG TE RIJSEN Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek (verkennde fase)'. BAAC Rapport V-08.0381. BAAC BV.
- Koers, A. 2017. 'Rijssen, de kleine geschiedenis'. <http://hethistorischportaal.nl/wp-content/uploads/Rijssen-de-kleine-geschiedenis.-2.pdf>.
- Maas, G.J., W.M. van der Meij, S.P.J. van Delft, en A.H. Heidema. 2019. 'Toelichting bij de legenda Geomorfologische kaart Nederland 1:50.000 (2019), achtergronddocument bij het landsdekkende digitale bestand'. Wageningen: Wageningen Environmental Research. <http://legendageomorfologie.wur.nl/>.
- MOS MILIEU B.V. 2015. 'BUS-evaluatie, categorie immobiel, Nassastraat 2'. R1500604-RY_3. MOS MILIEU B.V.
- de Mulder, E.J.F. 2003. 'De ondergrond van Nederland'. Wolters-Noordhoff.
- Provincie Overijssel. 2021. 'Omgevingsrapportage provincie Overijssel'.
- RAF. 1940. 'Wageningen UR GeoPortal: RAF aerial photographs'. 1945. <http://library.wur.nl/WebQuery/geoportal/raf>.
- Rensink, E., H.J.T. Weerts, M. Kosian, H. Feiken, en B.I. Smit. 2015. 'Archeologische Landschappenkaart van Nederland. Methodiek en kaartbeeld'. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. <https://doi.org/10.17026/dans-xf6-ywnd>.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. 2016. 'Kaart van verdedigingswerken, alle linies en stellingen'. <https://landschapinnederland.nl/bronnen-en-kaarten/militaire-landschapskaart>.
- . 2017. 'Rijksmonumentenregister'. [Cultureelerfgoed.nl](https://cultureelerfgoed.nl/monumentenregister). <https://cultureelerfgoed.nl/monumentenregister>.
- . 2021. 'Archis3 - Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed'. <https://archis.cultureelerfgoed.nl/#/login>.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, en Data Archiving and Networking Services. 'e-depot voor de Nederlandse archeologie'. <http://www.edna.nl>.
- Schorn, E.A. 2007. 'Plangebied Huize Maranatha te Rijssen (gemeente Rijssen-Holten). Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (karterende fase)'. BAAC Rapport R 07.0018. BAAC BV.
- Search ingenieursbureau. 2014. 'NADER ONDERZOEK ASBEST IN GROND conform NEN 5707 Nassestraat 2 te Rijssen'. 25.14.00442.1. Rijssen: Search ingenieursbureau.
- van der Sijs, N. 2010. 'Etymologiebank'. <http://www.etymologiebank.nl>.

- SIKB. 2018. '*BRL 4000: Beoordelingsrichtlijn Archeologie, versie 4.1*'. SIKB.
https://www.sikb.nl/doc/BRL4000/BRL%20SIKB%204000%20Archeologie%20versie%204_1.pdf.
- Stichting RAAP. 2017. '*Indicatieve Kaart Militaire Waarden (IKME)*'. december 22.
- Van der Kuijl, E.E.A. 2015. '*Bureauonderzoek en Karterend Booronderzoek Archeologie Plangebied Esstraat 36-38 te Rijssen*'. Hamaland rapport 20151115. Hamaland Advies.
- . 2016. '*Bureauonderzoek en Karterend Booronderzoek voormalige Schoollocaties te Rijssen, gemeente Rijssen-Holten (Plangebied Willem de Zwijgerstraat 30 en 31, Wilhelminastraat 119 en Zeven Peggenweg 9)*'. Hamaland rapport 20161250. Hamaland Advies.
- Versfelt, H. J. 2003. '*De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland, 1773-1794*'. Groningen: Heveskes.
'www.molendatabase.org'.

Figuren

Figuur 2: Luchtfoto actueel.

Figuur 3: Topografische kaart.

- Hoge verwachting
- Middelhoge verwachting

Figuur 4: Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart gemeente Rijssen-Holten (Boshoven e.a. 2008).

Figuur 5: Nieuwe situatie.

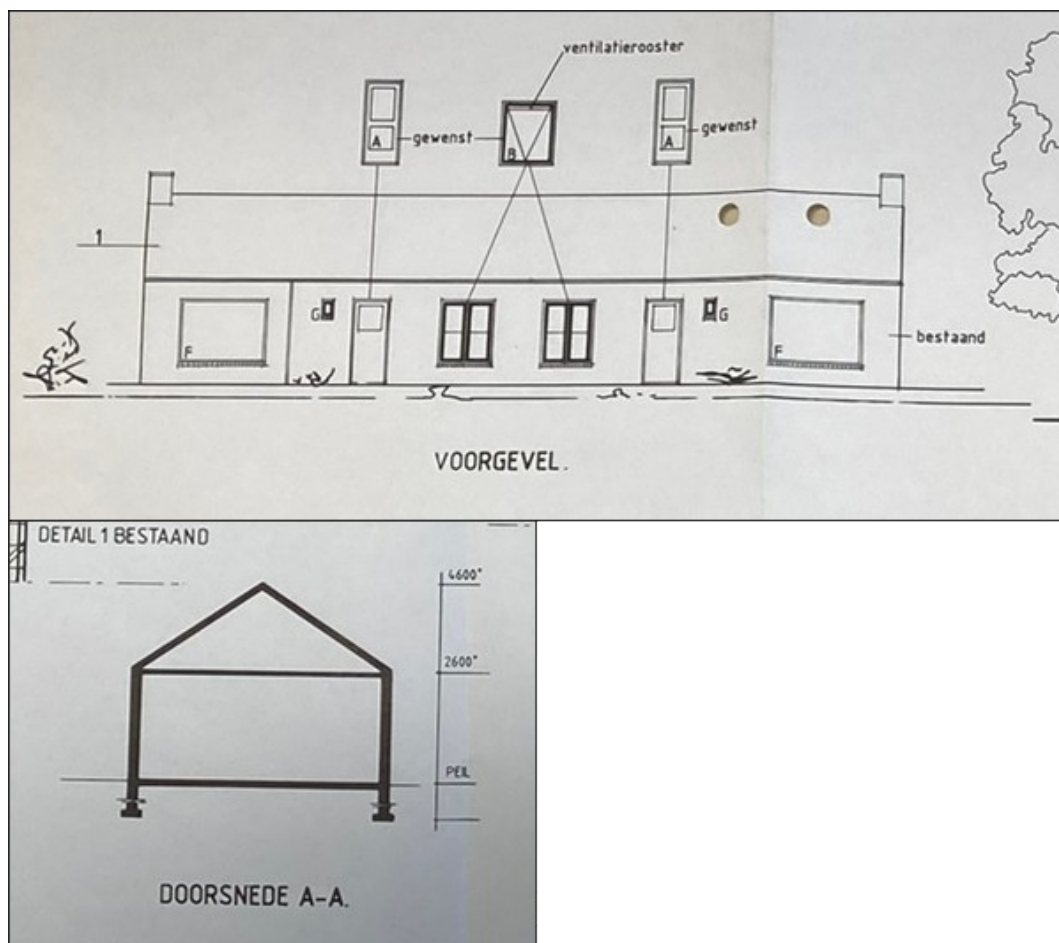
Figuur 6: Huidige bebouwing (achtergrond) en geplande bebouwing (rood).

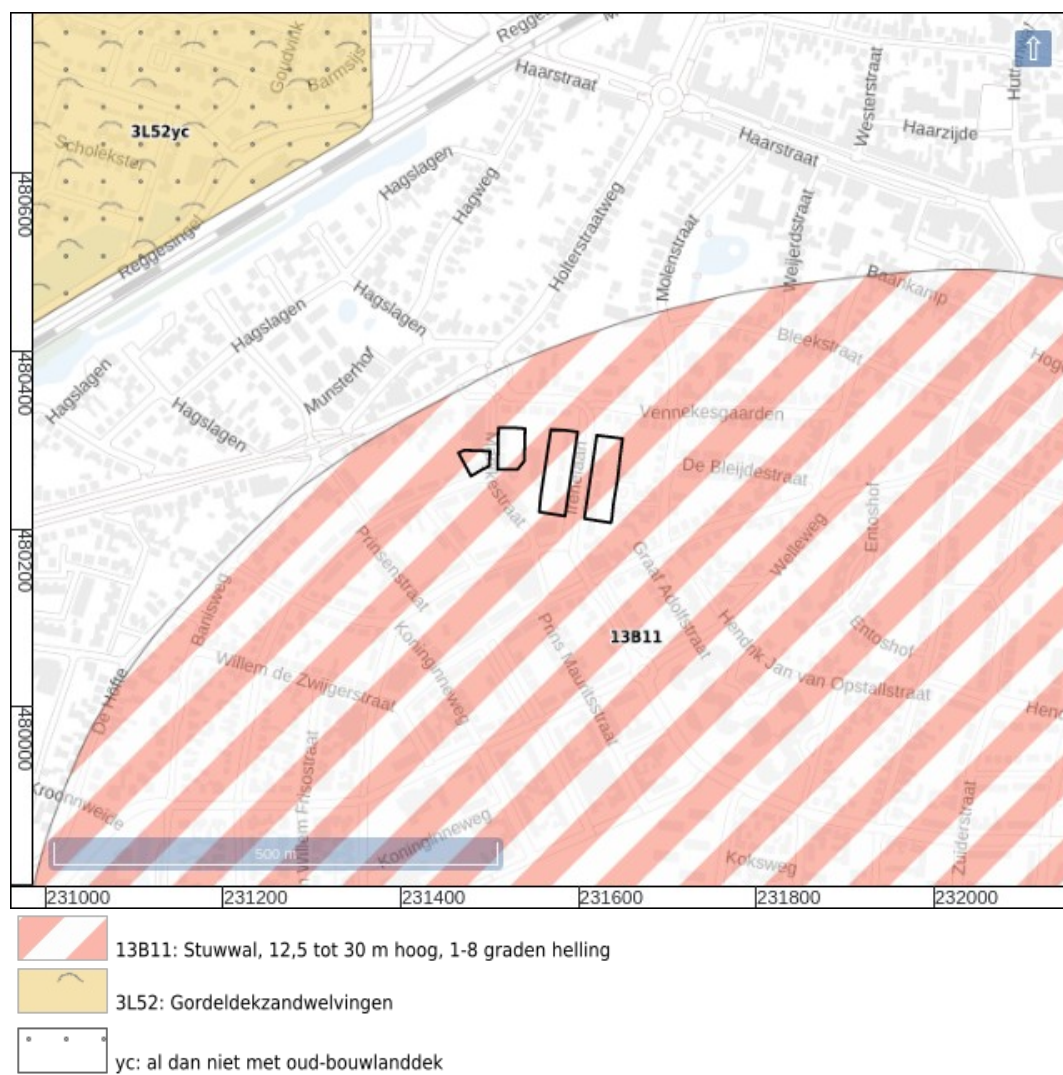
Figuur 7: Foto's van de bodemsanering in plandeel 1 (MOS MILIEU B.V. 2015).

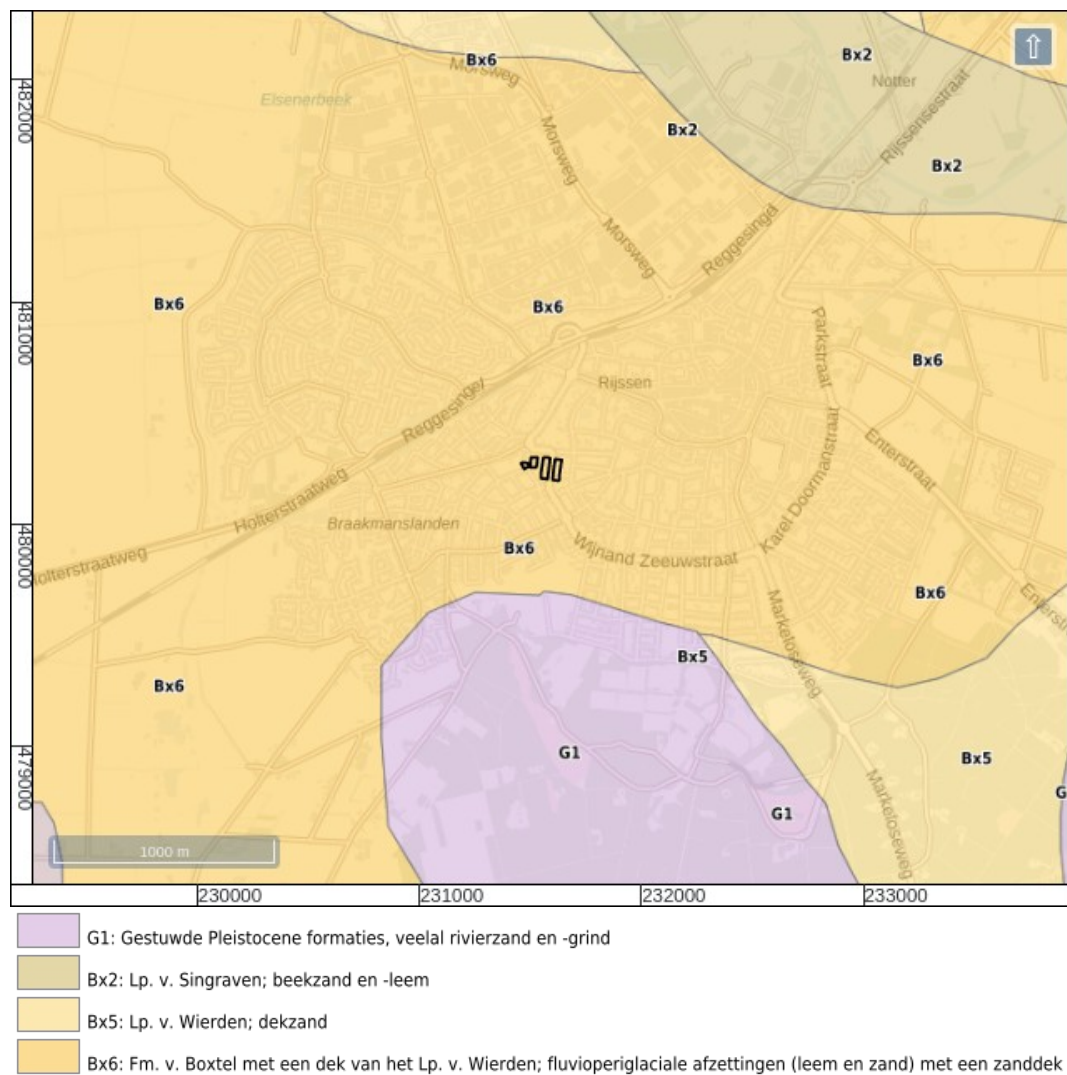
Figuur 8: Bouwjaren (Kadaster 2013).

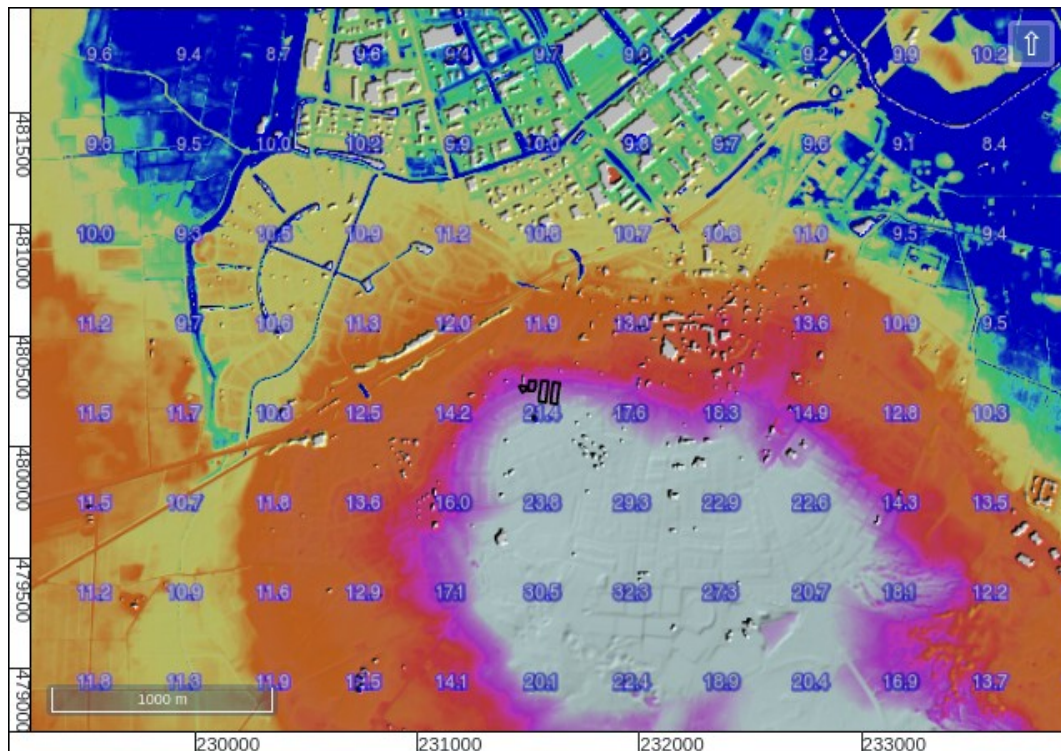
Figuur 9: Tekeningen huidige bebouwing.

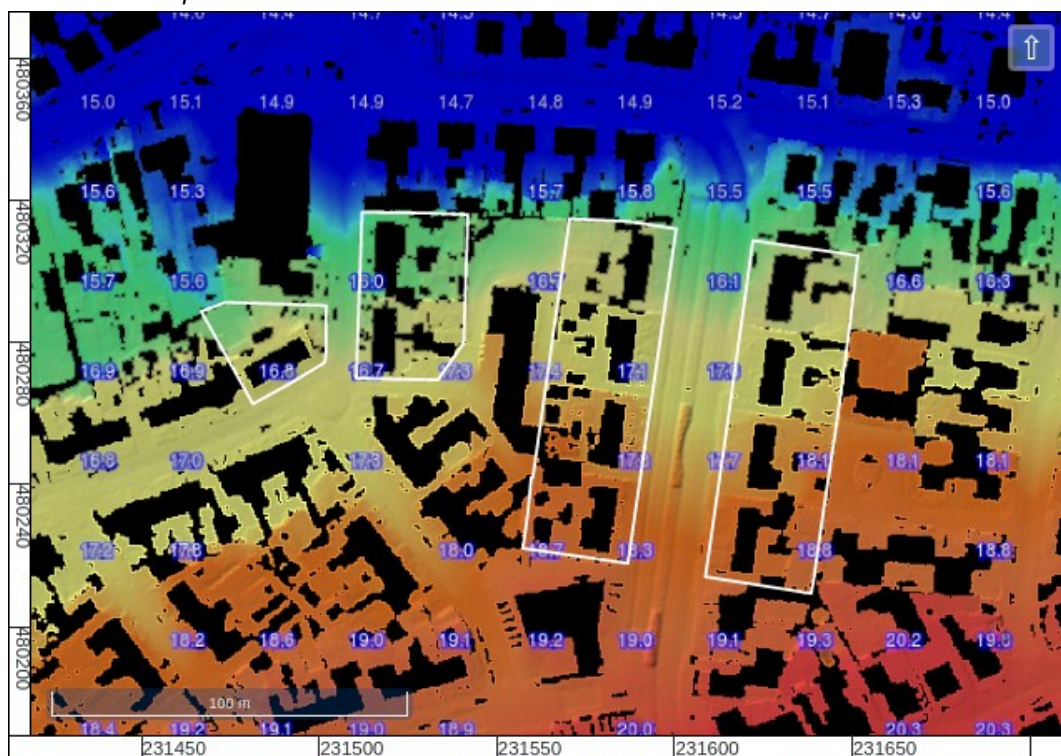
Figuur 10: Geomorfologische kaart (Maas e.a. 2019).

Figuur 11: Geologische kaart (De Mulder 2003).

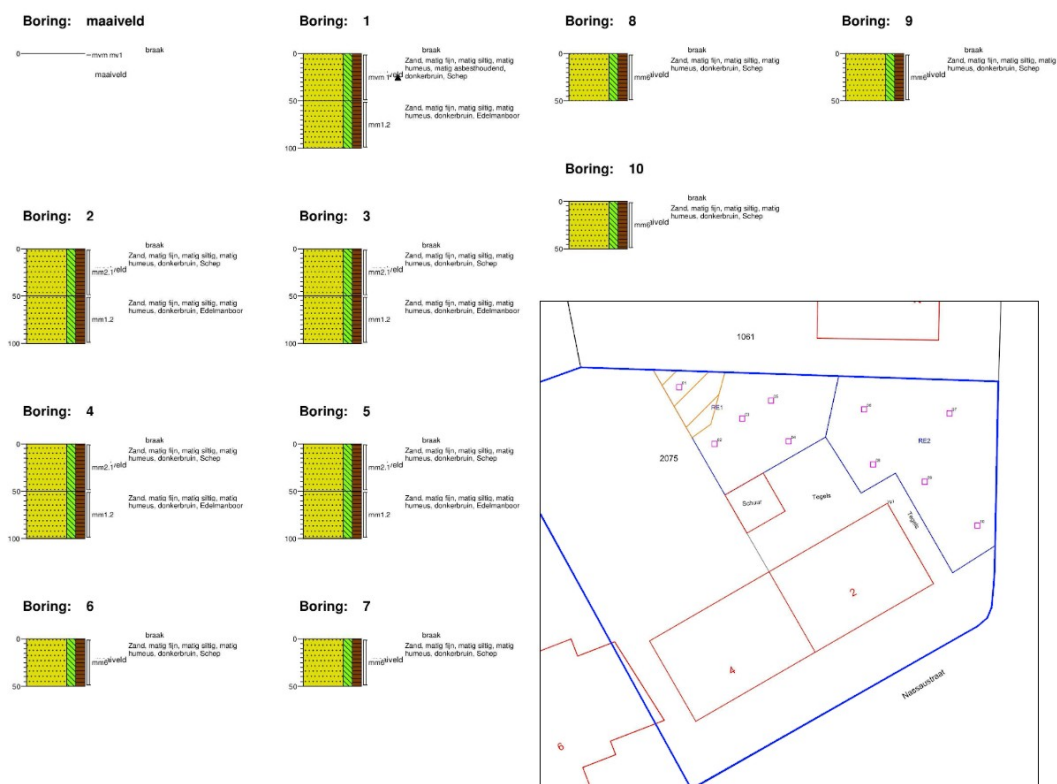
Figuur 12: Hoogte-reliëfkaart (Actueel Hoogtebestand Nederland 2018). Hoogtewaarden in meters ten opzichte van N.A.P.

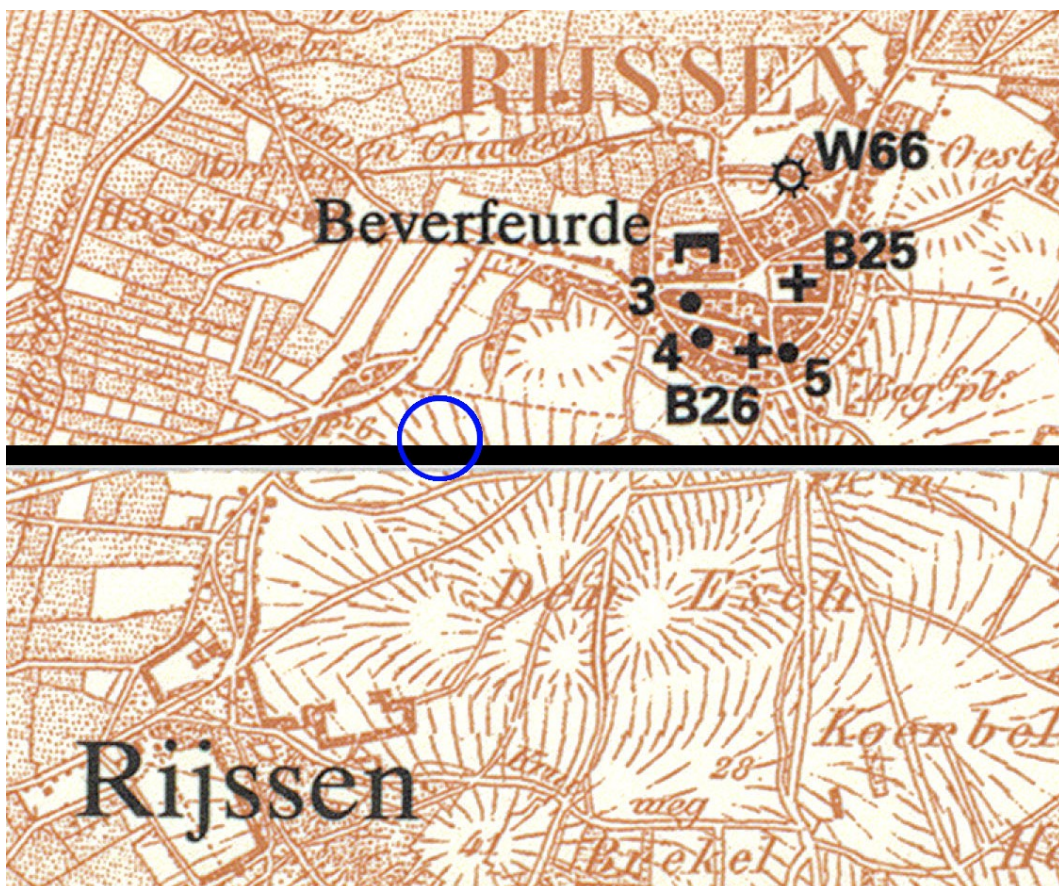
Figuur 13: Hoogte-reliëfkaart detail (Actueel Hoogtebestand Nederland 2018). Hoogtewaarden in meters ten opzichte van N.A.P.

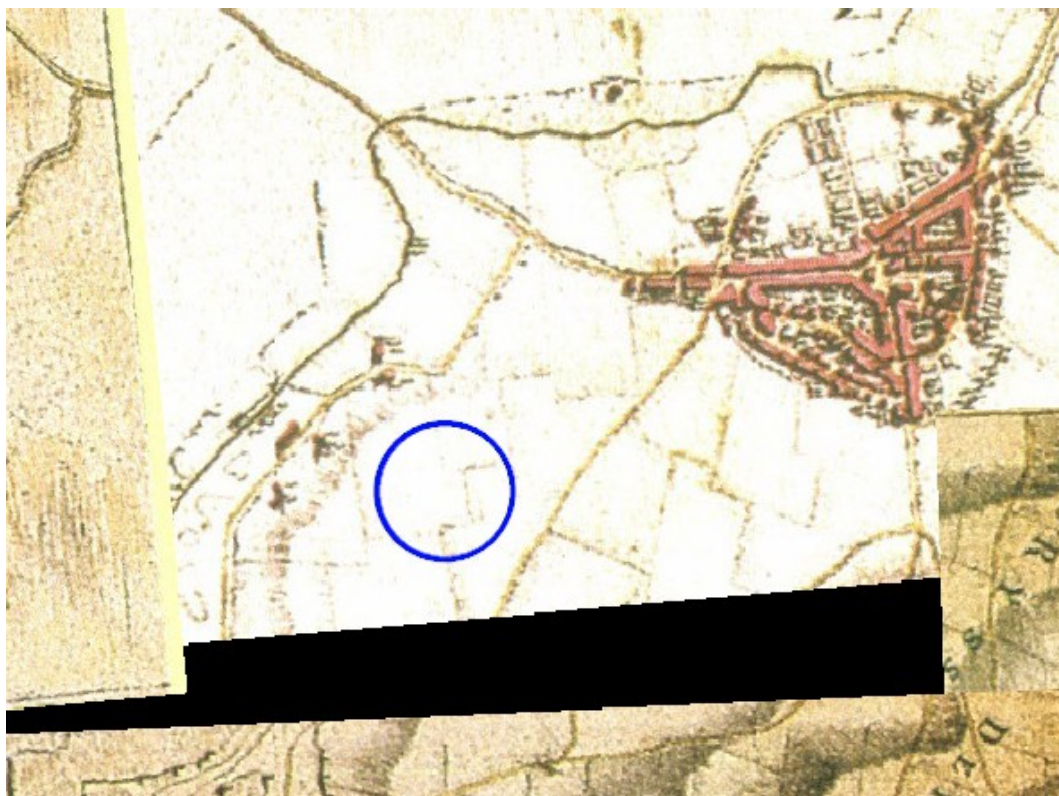
Figuur 14: Bodemkaart (Alterra 2014).

Figuur 15: Boorprofielen van het milieukundige bodemonderzoek uit 2014 in plandeel 1 (Search ingenieursbureau 2014).

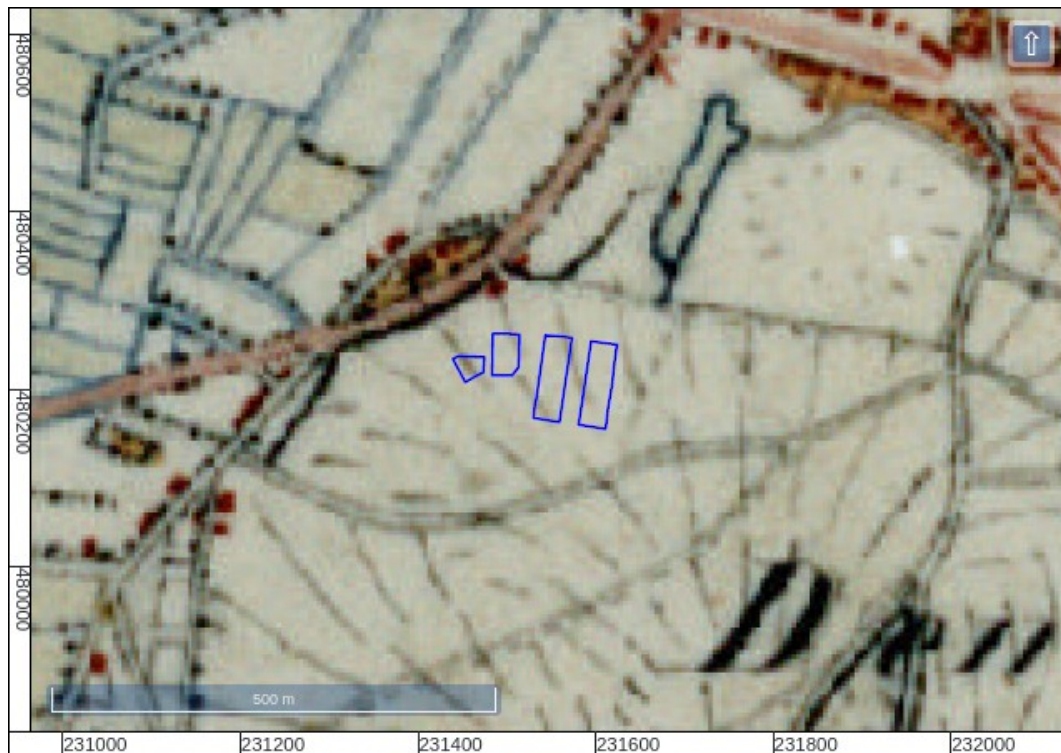
Figuur 16: Historische kaart van Twente. Topografische kaart uit 1860 met locaties van boerderijen, omstreeks 1500 (Engelbertink 1991). Het plangebied ligt binnen de blauwe cirkel.

Figuur 17: Hottinger-atlas, 1773-1794 (Versfelt 2003). Het plangebied ligt binnen de blauwe cirkel.

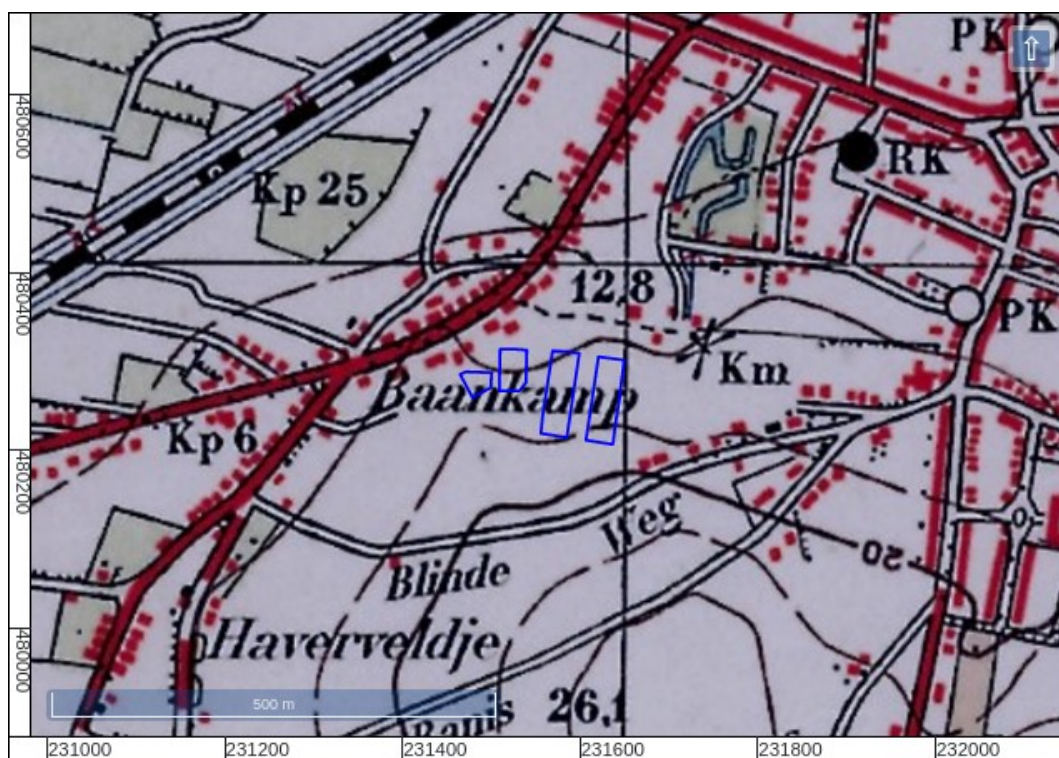
Figuur 18: Kadastrale Minuut provincie Overijssel ('HISGIS Overijssel' 2019).

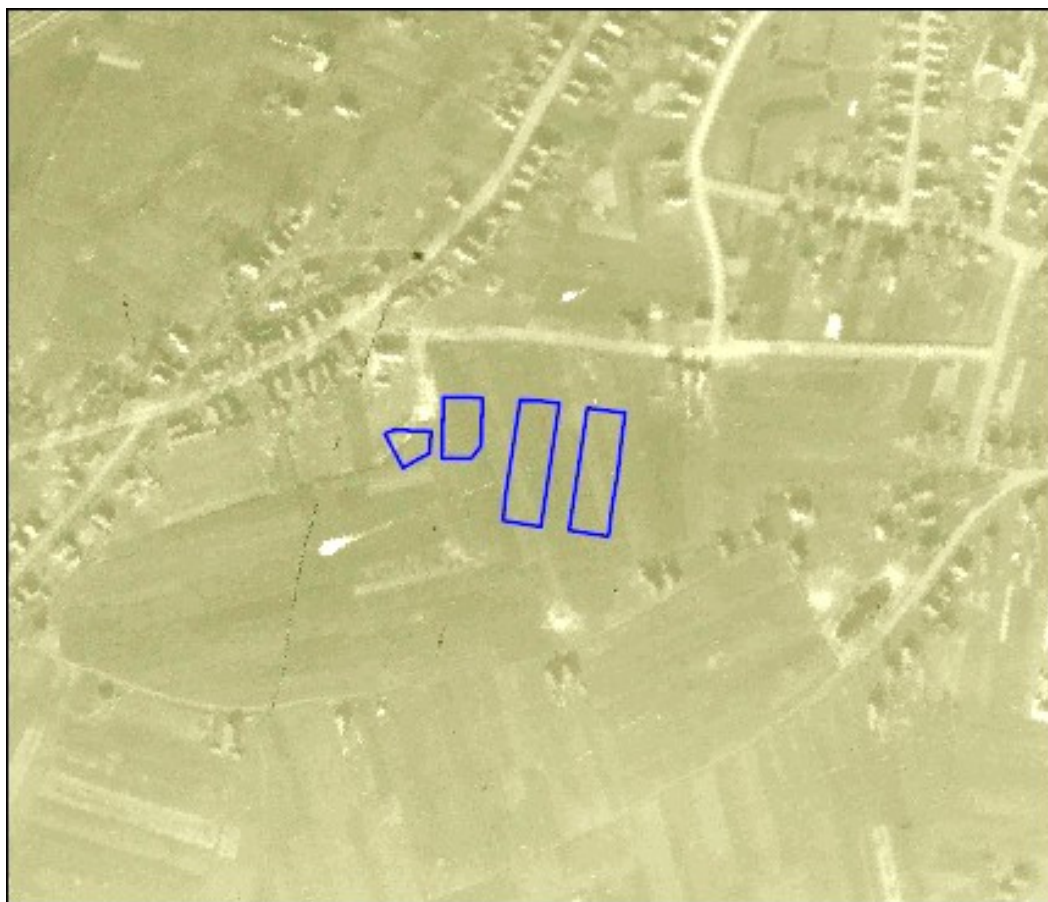
Figuur 19: Topografisch militaire kaart 1850.

Figuur 20: 378-967-RIJSSEN-1922.

Figuur 21: 378-968-RIJSSEN-1935.

Figuur 22: RAF luchtfoto uit 1945 (RAF 1940-1945).

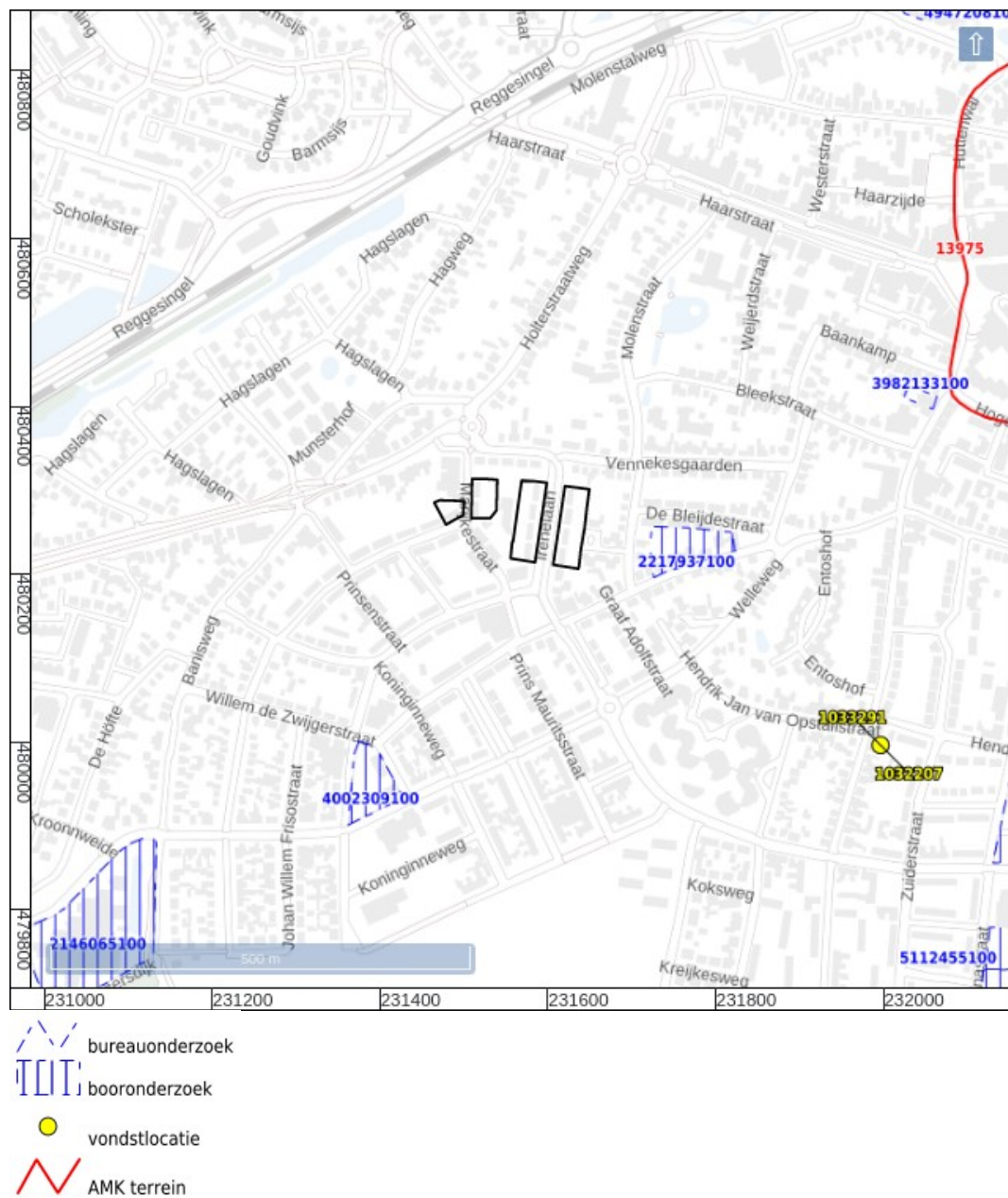
Figuur 23: 28D-1954-Almelo / Nijverdal / Rijssen / Wierden.

Figuur 24: 28D-1965-Almelo / Nijverdal / Rijssen / Wierden.

Figuur 25: 28D-1994-Almelo / Nijverdal / Rijssen / Wierden.

Figuur 26: Archeologische terreinen (rood), vondstlocaties (geel) en zaken (blauw) uit ARCHIS (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2021).